

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII CONSILIULUI DIRIGENT ÎN CARANSEBES ÎN PERIOADA 1919-1920

Petru Bona

Crearea Consiliului Dirigent era urmarea firească a rezoluției de la Alba Iulia care în punctul 2 prevedea autonomia Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului până la întrunirea Adunării Constituante. Până la alegerea Constituantei, aceste teritorii urmau să fie conduse de un organ care să întrunească puterea legislativă, administrativă și judecătorească. Existența Consiliului Dirigent era cerută și de necesitatea elaborării unor legi și dispoziții care să ducă la unificarea completă pe aceleași baze a tuturor teritoriilor nou unite, a căror organizare administrativă, legislativă și judecătorească diferea de la o provincie la alta¹.

Marele Sfat ales la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a desemnat din cei 250 de membri un Consiliu Dirigent compus din 15 membri, având în frunte pe Iuliu Maniu. Ceilalți membri au fost: Vasile Goldiș, Alexandru Vaida Voievod, Ștefan Cicio Pop, Ioan Suciuc, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Emil Hațieganu, Vițtor Bontescu, Romulus Boliță, Ion Fluieraș, Iosif Jumanca, Vasile Lucaciu, Valeriu Brandiște și Octavian Goga. Dintre ei, 10 erau membri ai P.N.R., 3 independenți și 2 membri ai P.S.D. din Transilvania și Banat².

Crearea acestui organism provizoriu avea sarcina de a menține ordinea și liniștea în aceste provincii și de a coordona întreaga activitate a consiliilor locale și comitatense ce

luaseră ființă în urma înlăturării vechilor autorități austro-ungare.

Sferele de activitate ale Consiliului Dirigent au fost împărțite între majoritatea membrilor, fiecare răspunzând de câte un resort³.

Având în vedere sarcinile deosebite ce le-au revenit în urma Marii Adunări de la Alba Iulia și având sprijinul populației, membrii Consiliului Dirigent au trecut la punerea în practică a Rezoluției.

Una din primele măsuri luate a fost aceea de introducere a administrației românești. În urma înlăturării vechilor autorități austro-ungare, puterea a fost luată de consiliile și gărzile naționale românești. În componență acestora intraseră oameni cu vederi politice diferite și din această cauză nu acționau uniform. În unele localități, consiliile naționale și gărzile naționale continuau activitatea pe care o începuseră în octombrie 1918, iar altele au început să ia măsuri represive împotriva locuitorilor. De aceea în unele județe, locuitorii se vor ridica chiar împotriva autorităților locale.

Consiliul Dirigent a trimis circulare autorităților locale spre „a se purta omenește cu populația, mai ales cu familiile celor mobilizați. Soldații se plâng în repetate rânduri contra forurilor civile, contra preoților și notarilor, care le persecută familiile⁴”. Se precizează în instrucțiunile Consiliului Dirigent că trebuie luate măsuri : „familiile soldaților să

fie ajutate, să li se împartă alimente și îmbrăcăminte la prețuri ieftine, iar la cei lipsiți de mijloace, dacă e posibil să li se dea chiar din averea statului, iar oficialii (autoritățile — n.n.) să nu se poarte dur cu familiile rămase acasă⁴⁵.

C.N.R. din Caransebeș s-a remarcat însă prin prestigiul său, al membrilor săi, care au rezolvat prompt și corect toate problemele legate de administrarea orașului. A acordat mare atenție problemelor interne ale orașului, pe care a reușit să-l aprovizioneze cu alimente. Consiliul era atotputernic în oraș. Putea face orice. Putea lua măsurile pe care le dorea. Totuși n-a abuzat de situația sa. Nu admitea însă nici o abatere de la hotărârile luate, pe care le exprima întotdeauna energic. Cere, spre pildă, destituirea imediată a funcționarilor de administrație... „care nu sunt doriți de majoritatea populației și care nu voiesc să depună jurământ pentru C.N.R., cere apoi că, dacă C.N.R. avea nevoie, orașul ca și pretura să-i dea bani, tot așa lansa un apel către bănci ca să susție garda, tot pretenții foarte îndreptățite la îndeplinirea cărora nu admitea șovăire. Stătea la dispoziția publicului în fiecare zi câte un membru din consiliu⁴⁶.

Mentținerea ordinii s-a făcut și prin măsurile luate pentru reorganizarea jandarmeriei care a preluat atribuțiile gărzilor naționale. Dar și în cadrul jandarmeriei au intrat elemente necinstite, dușmănoase intereselor locuitorilor. De altfel unele acțiuni întreprinse de jandarmerie și organele administrative au dus la nemulțumirea cetățenilor orașului. Acestea își dădeau tot mai mult seama că Consiliul Dirigent se îndepărta tot mai mult de hotărârile Adunării de la Alba Iulia.

Așa de pildă se iau măsuri ca și în orașul Caransebeș, serviciul poliției să fie trecut imediat în serviciul statului. Se precizează într-un document că „noul căpitan și vicecăpitan al orașului sunt plini de ambiție, amândoi se străduiesc să ridice nivelul poliției orașului⁴⁷.

Dar unele măsuri ca numirea de organe românești în localitățile și județele Transilvaniei, de introducere a nomenclaturii au fost tot atâtea căi de unificare treptată a administrației.

Sub impulsul Consiliului Dirigent s-a trecut la elaborarea unor legi cu caracter democratic. Între acestea, legea rurală din 1919 se înscrie la loc de frunte în activitatea Consiliului Dirigent prin prerogativele ei. Între măsurile care au premers legea amintim înființarea celor 15 consilii agricole⁸. Județul Caraș-Severin intra în regiunea a XII-a cu reședința la Lugoj⁹ precum și conscrierea pământurilor semădate¹⁰.

Rezultate remarcabile a obținut Consiliul Dirigent în domeniul reorganizării învățământului și culturii. Consiliul Dirigent moștenise de la monarhia dualistă înlăturată de la putere o situație deosebit de grea, aproape 80 la sută din populație era analfabetă, lipseau personalul didactic, școlile și fondurile pentru reorganizarea și dezvoltarea învățământului de toate gradele. Resortul instrucțiunii publice din cadrul Consiliului Dirigent a elaborat în scurt timp un plan de reorganizare a învățământului de toate gradele, au fost întocmite regulamente și normative privind funcționarea și salarizarea cadrelor didactice. În urma măsurilor luate până la desființarea Consiliului Dirigent, a reușit să reorganizeze circa 2418 școli primare confesionale,

să creeze încă 1386 școli de stat primare române și 229 școli comunale. În același timp a asigurat funcționarea școlilor cu limba de predare a naționalităților conlocuitoare¹¹.

La Caransebeș, organizarea școlilor a fost începută la 16 iulie 1919, când Prefectura județului Caraș-Severin a dat dispoziție ca toate școlile să fie preluate de către stat¹². Tot în acest an se iau măsuri pentru reorganizarea azilelor de copii. S-a efectuat la 13 august 1919 recenzarea azilelor și grădinițelor de copii¹³, iar la 29 august s-a făcut predarea gimnaziului din localitatea unui director român, ca de altfel și a școlilor primare¹⁴. Tot în acest an se introduce limba română de predare în toate școlile din oraș, înființându-se și „Cercul studenților români” ce trebuie să fie: „sprijin în cultivarea cuvântului românesc”¹⁵.

Pentru desfășurarea în bune condiții a învățământului, Consiliul Dirigent a dat un ordin circular privitor la alegerea „Eforiei școlare” la școlile comunale și de stat ce se găseau în plasă, cerându-se alegerea imediată a sfatului școlar local, ce va trebui să preia imediat arhiva școlară¹⁶.

Consiliul Dirigent a luat o serie de măsuri și în ceea ce privește redresarea economiei Transilvaniei ce suferise în urma războiului, mai ales că un număr mare de întreprinderi nu funcționa, iar cele ce erau în stare de funcționare lucrau doar cu o parte din capacitatea lor.

În Caransebeș, Resortul finanțelor, a dat dispoziție ca toate societățile și întreprinderile comerciale de pe raza orașului să intre imediat sub controlul Consiliului Dirigent¹⁷. De asemenea autoritățile orașului au luat măsuri drastice împotriva celor care au adus daune căii ferate Caransebeș

— Hațeg¹⁸, împotriva celor care făceau speculă cu sare sau cu vânzarea animalelor¹⁹.

Rezultate pozitive a obținut Consiliul Dirigent și în privința asistenței sanitare și ocrotirii sociale. Atenția a fost îndreptată înspre menținerea instituțiilor sanitare existente și crearea altora noi, înzestrate cu personal corespunzător, cu aparatura și medicamentele necesare asistenței sanitare a populației de la orașe și sate. De asemenea s-a trecut la depunerea jurământului de fidelitate al medicilor²⁰.

În urma acțiunilor populației, Consiliului Dirigent a aprobat proiectul de lege pentru introducerea zilei de muncă de 8 ore în majoritatea întreprinderilor de stat și particulare. Patronii erau obligați să nu angajeze în întreprinderi la munci de noapte copii și femei. În mine era interzisă angajarea copiilor sub 14 ani. De asemenea ca urmare a războiului, a distrugerilor sale, Consiliul Dirigent a trecut la un nou sistem de salarizare și la un nou sistem de pensii.

La Caransebeș, ca de altfel în toate localitățile Transilvaniei, Banatului și Crișanei, ca urmare a indicațiilor Consiliului Dirigent ziua de 24 ianuarie și 1 decembrie 1919, au fost sărbătorite cu mare fast²¹.

Consiliul Dirigent a condus Transilvania, Banatul și Crișana, Maramureșul până în aprilie 1920, contribuind pe parcursul existenței sale la opera de desăvârșire sub toate aspectele a statului unitar român.

Consiliul Dirigent a fost desființat în aprilie 1920 nu pentru că activitatea de la nivelul diferitelor resorturi ar fi fost cotestată de guvernul central, și nici din proiectul de lege întocmit de el nu reiese aceasta, ci

pentru că prelungirea existenței lui contravenea principiului unirii necondiționate hotărât la Alba Iulia²²,

hotărârea desființării lui a corespuns unei necesități istorice, a corespuns voinței poporului român.

N O T E

¹ A. Galea, Unele aspecte ale activității Consiliului Dirigent în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș în perioada 2 decembrie 1918 — 10 aprilie 1920, în *Ziridava*, VII, Arad, 1977, p. 267.

² St. Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, încununarea ideii, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, 1968, p. 383.

³ Astfel președintele Consiliului Dirigent și șeful resortului de interne era Iuliu Maniu, instrucțiunea publică și cultele — V. Goldiș, afacerile externe și propaganda — Al. Vaida Voievod, război și siguranța publică — St. Cicio Pop, organizarea și pregătirea constituantei — Ioan Suci, finanțe — A. Vlad, justiția, A. Lazăr, codificare — E. Hațieganu, agricultură și comerț — V. Bontescu, comunicații — lucrări publice, poșta — telegraf și alimentare publică — R. Boilă, sănătate și prevederi sociale — I. Fluieraș, industrie — I. Jumanca.

⁴ Arhivele Statului Caransebeș, Fond primăria orașului Caransebeș (A.S.C. — F.P.O.C.), dosar 8/1919, doc. nr. 3026.

⁵ *Ibidem*, pachet 3/1920, doc. nr. 2370.

⁶ I. Popescu — Puțuri, A. Deac, *Uniunea Transilvaniei cu România*, 1 dec. 1918, ed. II, București, 1972, p. 600, Gh. Neamțu, *Activitatea Consiliului Național Român din Caransebeș, noiembrie 1918 — august 1919. Amintiri și documente*, Caransebeș, 1927, p. 24.

⁷ A.S.C. — F.P.O.C., Pachet 7/1919, doc. nr. 2694.

⁸ *Ibidem*, pachet 6/1919, doc. nr. 2583.

⁹ *Ibidem*, fila 1.

¹⁰ *Ibidem*, pachet 9/1919, doc. nr. 2715, pachet 1/1921, doc. nr. 344.

¹¹ A. Galea, *op. cit.*, p. 274.

¹² A.S.C. — F.P.O.C., pachet 6/1919, doc. nr. 2345.

¹³ *Ibidem*, pachet 7/1919, doc. nr. 2617.

¹⁴ *Ibidem*, pachet 8/1919, doc. nr. 2870.

¹⁵ *Ibidem*, pachet 1/1921, doc. nr. 3956, Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 105-106.

¹⁶ A.S.C. — F.P.O.C., pachet 1/1920, doc. nr. 626.

¹⁷ *Ibidem*, pachet 9/1919, doc. nr. 1671, pachet 6/1920, doc. nr. 5101, în Caransebeș erau în 1919 următoarele fabrici și ateliere: Industria de lemn Borlova — Armeniș cu 610 muncitori, „Munk și Cons“ cu 30 muncitori, „Semenicul“ cu 23 muncitori, Ion Mihuț (pielărit) cu 3 muncitori, Țiglărie (Talpeș) cu 7 muncitori, Soc. pe secțiuni cu 7 muncitori, Uzina electrică cu 14 muncitori la care se adaugă 5 meșteșugari autorizați și fabrica de gheață a orașului, în total 12 fabrici și ateliere.

¹⁸ Gh. Neamțu, *op. cit.*, p. 25.

¹⁹ A.S.C. — F.P.O.C. pachet 9/1919, doc. nr. 3736, pachet 2/1920, doc. nr. 590.

²⁰ *Ibidem*, pachet 1/1920, doc. nr. 200.

²¹ *Ibidem*, doc. nr. 229, pachet 10/1919, doc. nr. 3957.

²² Vezi pe larg, Gh. Iancu, *Problema desființării Consiliului Dirigent*, în *Anuarul Institutului de Istorie, Cluj*, 1972, ed. Academiei R.S.R., p. 373-391.

Aspects of the „Dirigent Council“ Activity in Caransebeș 1919-1920.

Summary

The activity of the „Dirigent Council“ in Caransebeș was most reflected in the general measures applied all over Transylvania and Banat. They consist in setting up the towns administration, reorganization of gendarmerie and police service, and the drawing up and application of some democratic reforms as, for instance, the rural one in 1919.

Remarkable results were obtained by that Council in instruction reorganization and culture field.